

Programma van Eisen

Locatie	Noord-Holland, Naarden, Raadhuisstraat 1, 3 en 5		
Projectnaam	Raadhuisstraat 1, 3 en 5 te Naarden		
Project- en PvE-nummer	4150514/13-029		
Plaats binnen archeologisch proces			
X IVO – Proefsleuven (IVO-P) met mogelijke doorstart naar een opgraving			
Opsteller	Naam, adres, telefoon, e-mail	Datum	paraaf
Auteur	Drs. N. Huisman ADC ArcheoProjecten Postbus 1513 3800 BM Amersfoort T 033 - 2998181 E n.huisman@archeologie.nl	08-07-2013	
Senior KNA-archeoloog	Drs. H.M. van der Velde ADC ArcheoProjecten Postbus 1513 3800 BM Amersfoort T 033 - 2998181 E h.vandervelde@archeologie.nl	12-07-2013	
Opdrachtgever	Naam, adres, telefoon, e-mail	Datum	paraaf
	Gemeente Naarden Mw. B. Bex Postbus 5000 1410 AA Naarden T 035-6957932 E bernice.bex@naarden.nl		
Goedkeuring bevoegde overheid			
	Naam, adres, telefoon, e-mail	datum	paraaf
X Gemeente	Gemeente Naarden Dhr. W. Kikkert Postbus 5000 1410 AA Naarden T 035-6957922 E willem.kikkert@naarden.nl		
0 Provincie			
0 Rijk			
0 Overig			

INHOUDSOPGAVE

HOOFDSTUK 1	ADMINISTRATIEVE GEGEVENS ONDERZOEKSGBIED	4
HOOFDSTUK 2	AANLEIDING EN MOTIVERING VAN HET ONDERZOEK	4
2.1	Aanleiding en motivering	4
HOOFDSTUK 3	EERDER UITGEVOERD ONDERZOEK	5
HOOFDSTUK 4	ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING	5
4.1	Regionale archeologische en cultuurlandschappelijke context	5
4.2	Aard en ouderdom van de vindplaats(en)	11
4.3	Begrenzing en oppervlakte van de vindplaats(en)	11
4.4	Structuren en sporen	12
4.5	Anorganische artefacten	12
4.6	Organische artefacten	12
4.7	Archeozoölogische en botanische resten	12
4.8	Archeologische stratigrafie en diepte van vondstlagen	12
4.9	Gaafheid en conservering	12
HOOFDSTUK 5	DOELSTELLING EN VRAAGSTELLING	12
5.1	Doelstelling	12
5.2	Relatie met NOaA en/of andere onderzoekskaders	12
5.3	Vraagstelling	13
5.4	Onderzoeksvragen	13
HOOFDSTUK 6	METHODEN EN TECHNIEKEN	13
6.1	Strategie	13
6.2	Methoden en technieken	13
6.3	Structuren en grondsporen	14
6.4	Aardwetenschappelijk onderzoek	14
6.5	Anorganische artefacten	15
6.6	Organische artefacten	15
6.7	Archeozoölogische en -botanische resten	15
6.8	Overige resten	15
6.9	Dateringstechnieken	15
6.10	Beperkingen	15
HOOFDSTUK 7	UITWERKING EN CONSERVERING	16
7.1	Structuren, grondsporen, vondstspredingen	16
7.2	Analyse aardwetenschappelijke gegevens	16
7.3	Anorganische artefacten	16
7.4	Organische artefacten	16
7.5	Archeozoölogische en -botanische resten	17
7.6	Beeldrapportage	17
HOOFDSTUK 8	(DE)SELECTIE EN CONSERVERING	17
8.1	Selectie materiaal voor uitwerking	17
8.2	Selectie materiaal voor deponering en verwijdering	18
8.3	Selectie materiaal voor conservering	18

HOOFDSTUK 9	DEPONERING	18
9.1	Eisen betreffende depot	18
9.2	Te leveren product	19
HOOFDSTUK 10	RANDVOORWAARDEN EN AANVULLENDE EISEN	19
10.1	Personele randvoorwaarden	19
10.2	Overlegmomenten	19
10.3	Kwaliteitsbewaking, toezicht, overleg en evaluatie	19
10.4	Overige randvoorwaarden en aanvullende eisen	20
HOOFDSTUK 11	WIJZIGINGEN TEN OPZICHTE VAN HET VASTGESTELDE PVE	21
11.1	Wijzigingen tijdens het veldwerk	21
11.2	Belangrijke wijzigingen	21
11.3	Procedure van wijziging na de evaluatiefase van het veldwerk	21
11.4	Procedure van wijziging tijdens uitwerking en conservering	21
LITERATUUR EN BIJLAGEN		22
	Literatuur	22
	Bijlagen	22

HOOFDSTUK 1 ADMINISTRATIEVE GEGEVENS ONDERZOEKSGBIED

Projectnaam	Raadhuisstraat 1, 3 en 5 te Naarden
Provincie	Noord-Holland
Gemeente	Naarden
Plaats	Naarden
Toponiem	Raadhuisstraat 1, 3 en 5
Kaartbladnummer	25H
x,y-coördinaten	139.748 / 478.700 139.753 / 478.696 139.777 / 478.708 139.770 / 478.717
CMA/AMK-status	Hoge verwachting, Naarden vesting
Archis-monumentnummer	Nvt.
Archis-waarnemingsnummer	Nvt.
Oppervlakte plangebied	Ca. 230 m ²
Oppervlakte onderzoeksgebied	Idem
Kadastrale gegevens	Naarden, sectie G 2753
Huidig grondgebruik	Het gebouw op nr. 5, hoek Raadhuisstraat / Wuijvert is in gebruik als fietsenstalling. Aan de zuidzijde van dit gebouw ligt een smal plantsoen en daarvoor een stoep. Het pand wordt tot wonen bestemd maar is niet geschikt (te maken) voor wonen en zal waarschijnlijk worden gesloopt. Tot het plangebied behoort ook de aanbouw achter het gebouw Raadhuisstraat 2. De functie van dit gebouw is onbekend. Het is niet bekend of (één van) de panden is onderkelderd.
Start/duur onderzoek	Start in overleg met opdrachtgever. Duur onderzoek ca. één werkdag.

HOOFDSTUK 2 AANLEIDING EN MOTIVERING VAN HET ONDERZOEK

2.1 Aanleiding en motivering

De gemeente is voornemens om een deel van de gebouwen in haar eigendom (gelegen in de vesting) af te stoten. Het betreft in het plangebied de drie geschakelde gebouwen aan de Raadhuisstraat 1,3 en 5. Het gebouw op nummer 5 (hoek Raadhuisstraat en Wuijvert) is momenteel in gebruik als fietsenstalling. In de bestemmingsplanherziening zal dit pand tot wonen worden bestemd. Het huidige pand op nummer 5 is niet geschikt (te maken) voor wonen en sloop is een waarschijnlijk gevolg. Waarschijnlijk zal de aanbouw achter nr. 1 en 3 ook worden gesloopt. De precieze werkzaamheden zijn echter niet bekend. Dit hangt af van de toekomstige koper van het perceel. Het is aannemelijk dat bij sloop en nieuwbouw dieper ontgraven wordt dan 40 cm -mv, dieper dan de vrijstellingsgrens uit de gemeentelijke beleidsadvieskaart.

ADC ArcheoProjecten heeft ten behoeve van de voorgenomen werkzaamheden een bureauonderzoek uitgevoerd.¹ Op basis van archeologische en geologische gegevens moet binnen het plangebied evenwel rekening gehouden worden met de aanwezigheid

¹ Botman 2013.

van archeologische resten uit perioden vanaf 1350. In die periode werd Naarden planmatig aangelegd en maakte de onderzoekslocatie deel uit van de historische kern van een versterkt stadje en later vesting Naarden. Het plangebied ligt op ca. 50 m van de Grote Kerk en het kerkplein, de kern van de laatmiddeleeuwse nederzetting. Uit verschillende waarnemingen in de vesting is gebleken dat er ter plaatse waarschijnlijk sprake is van een 1m dik ophogingspakket bestaande uit stadsafval en dergelijke. Door de eeuwen heen was het plangebied onderdeel van een bouwblok en was gedeeltelijk of deels ingericht als achtererf maar er stond ook bebouwing langs de Raadhuisstraat en Wuijvert. De kans is groot dat zich in de ondergrond bebouwingsresten, water- en beerputten, afvalkuilen, greppeltjes en dergelijke en andere aan bewoning gerelateerde resten bevinden. De top van het ophogingspakket en de eventueel daarbinnen gesitueerde nederzettingselementen bevinden zich naar verwachting direct onder de huidige bouwvoor. De bebouwing die er nu staat is waarschijnlijk 20^e-eeuws. Indien eventuele nieuwbouw gepaard zal gaan met ingrepen in de bodem dient rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van archeologische resten. ADC ArcheoProjecten adviseerde een vervolgonderzoek in de vorm van proefsleuven.

HOOFDSTUK 3 EERDER UITGEVOERD ONDERZOEK

Soort onderzoek	Bureauonderzoek
Uitvoerder	ADC ArcheoProjecten
Uitvoeringsperiode	Juli 2013
Rapportage	Botman, A.E., 2013: <i>Raadhuisstraat 1, 3 en 5 te Naarden. Een Bureauonderzoek</i> , ADC-Rapport 3426, Amersfoort.
Documentatie	ADC ArcheoProjecten

HOOFDSTUK 4 ARCHEOLOGISCHE VERWACHTING

4.1 Regionale archeologische en cultuurlandschappelijke context

Ontwikkeling landschap²

Bron	Informatie
Geologische kaart van Nederland 1:50.000	Niet beschikbaar voor dit gebied. De oppervlaktekaart geeft afzettingen aan van de Formatie van Boxtel.
Geomorfologische kaart van Nederland 1:50.000	Ter plekke van het plangebied is het bebouwd en niet gekarteerd, onbebouwde delen van de vesting zijn aangegeven als 4K39: voormalige fortificaties. Ten noorden van de vesting ligt een kustwal afgewisseld met vlaktes van doorbraakafzettingen. Ten zuiden van de vesting ligt een vlakte van ten dele verspoelde dekzanden. Ten oosten is het afgegraven.
Bodemkaart van Nederland 1:50.000	Bebouwd en ongekarteerd ter plekke van het plangebied. Rondom de vesting liggen veldpodzolgronden (HN21).

Voor het beschrijven van het landschap in de gemeente Naarden zijn twee geologische tijdsvakken van belang: het Pleistoceen (van 2 tot 3 miljoen jaar geleden tot ongeveer 8800 v. Chr.) en het Holoceen (vanaf ongeveer 8800 v. Chr.). In het Pleistoceen wisselden warme en koude perioden elkaar af. Met name de laatste twee ijstijden zijn bepalend geweest voor de vorming van het huidige landschap.

² Botman 2013, pp. 9-12.

Pleistoceen

Tijdens het Saalien (180.000-130.000 voor Chr.) bedekte het landijs uit Scandinavië de noordelijke helft van Nederland. Het ijs vormde een aantal lobvormige ijstongen van enkele kilometers in doorsnede. De ijsmassa schoof langzamerhand zuidwaarts en stuwde daarbij de ondergrond omhoog. De oudere zand- en grindafzettingen van Rijn en Maas werden opgedrukt en zo ontstonden stuwwallen, langgerekte heuvelruggen zoals de Utrechtse Heuvelrug en de stuwwallen van het Gooi. De stuwing heeft niet overal op dezelfde manier plaatsgevonden waardoor verschillende afzettingen dagzomen. Vanwege de aanwezige kwartsieten gaat het waarschijnlijk om afzettingen van de formatie van Urk. De stuwing van de afzettingen heeft plaatsgevonden vanaf de tweede fase van het Saalien waarbij de stuwwal Laren-Huizen in een tweede reeks van opstuwingen is gevormd door een ijsmassa uit de Eemvallei.

Tijdens de laatste ijstijd was Nederland niet met ijs bedekt maar er heerste wel een koud toendraklimaat. Vanwege de lage temperatuur was plantengroei nauwelijks mogelijk. Door de westelijk winden werd een dikke laag zand vanuit de (drooggevallen) Noordzee over ons land afgezet, het dekzand. Deze afzettingen worden gerekend tot de formatie van Bostel en zijn afgezet in grote delen van Nederland. Kenmerkend voor deze dekzandafzettingen is een zwak golvend oppervlak waarin op verschillende plekken smalle ruggen tot ontwikkeling zijn gekomen.

De vesting Naarden ligt op het pleistocene zand- en zand-veenlandschap.

Holoceen

Ongeveer 10.000 jaar geleden werd het klimaat definitief warmer en vochtiger. De grote rivieren Rijn en Maas liepen min of meer in hun huidige beddingen, kleine rivieren voerden hun water nog af via het pleistocene oerstroombdal. Dit voormalige oerstroombdal liep dwars door het huidige IJsselmeer en fungeerde als hoofdafvoer naar het westen. Vanaf het begin van het Holoceen heeft bodemvorming plaatsgevonden in de goed ontwaterde delen van het pleistocene oppervlak.

Het smelten van de ijskap en het toenemen van de neerslag deden de zeespiegel stijgen. Hierdoor verplaatste de kustlijn zich langzaam naar zijn huidige positie. Zo'n 7000 jaar geleden ontstonden op de grens van land en water kustwallen, waarachter zich een waddegebied met kwelders en getijdenafzettingen vormde. Als gevolg van het afsmelten van de ijsmassa's steeg de zee- en grondwaterspiegel. In de gebieden buiten de mariene invloedssfeer ontstonden moerassen, waaruit later veengebieden groeiden. Dit veen heeft zich tot aan de aanvang van de veenontginningen in de Late Middeleeuwen kunnen ontwikkelen. Op enkele plaatsen was de stroom kwelwater echter zo sterk dat er geen veenvorming kon plaatsvinden. Hier lagen grote meren zoals het Naardermeer.

In de Vroege Middeleeuwen strekte het hoogveenmoeras, gelegen tussen de oeverwal van de Vecht, het Naardermeer en de stuwwallen van Muiderberg en het Gooi, zich in het noorden verder uit dan de huidige kustlijn, namelijk tot aan het Almere. Een zoetwatermeer wat later is opgegaan in de Zuiderzee. In de Romeinse tijd lag hier al het Flevomeer. Dit breidde zich steeds verder uit en rond 900 heette het Almere. Het veengebied was nog niet geschikt voor bewoning en/of landbouw maar werd gebruikt voor het weiden van vee en voor de jacht.

Door de ontginning van het veen vond klink plaats en daalde het veen opnieuw naar het grondwaterpeil. Hernieuwd uitgraven van sloten en het aanleggen van nieuwe waterlopen verbeterde de situatie slechts kortstondig want al gauw vond er opnieuw klink plaats. De daling van het maaiveld maakte het gebied al snel kwetsbaar voor wateroverlast. Delen van het ontgonnen land werden vanaf de 11^e eeuw weggeslagen door het uitbreiden van het Almere. Vooral de Allerheiligenvloed in 1170 heeft grote delen veen weggeslagen. Het Almere bestond tot ongeveer 1250 na Chr. Toen er een verbinding kwam via de Waddenzee met de Noordzee werd het milieu zout en ontstond de Zuiderzee.

Vermoedelijk is kort na de Allerheiligenvloed een begin gemaakt met de aanleg van de dijk langs de Vecht, de Keverdijk langs het Naardermeer en de Zeedijk ten oosten van Muiden. De Zeedijk werd niet dicht langs het open water aangelegd met oog op doorbraken en er werden brede stroken land buitendijks gelaten. Toch hebben diverse

doorbraken plaatsgevonden dat te zien is aan de wielen langs de dijk en de bochten in de dijk. Door de Zuiderzee is in het noordelijke deel van de Vechtstreek en het Gooi een pakket zeeklei afgezet.

Door de ontwatering van de veengebieden vond een verdroging van de niet ontgonnen veengebieden en de flanken van de stuwwallen plaats. Dit bood mogelijkheden om die gronden in gebruik te nemen.

Naast natuurlijke invloeden heeft in Naarden en omgeving de mens een grote stempel gedrukt op de vorming van het landschap. Rondom Naarden zijn vanaf 1674 grote gebieden afgegraven met als doel het maaiveld rond de stad te verlagen. Zodoende kon het land om de stad in geval van nood onder water worden gezet en werden vrije schootsvelden gemaakt voor de kanonnen op de bastions van de vesting.

De plek waar de oorspronkelijke opbouw van het landschap bestudeerd kan worden is de vesting zelf. Hier is de grond immers niet afgegraven. Wel is op veel plaatsen het profiel verstoord door funderingen en putten. Op diverse plekken in de vesting zijn waarnemingen gedaan, bijvoorbeeld door leden van AWN-afdeling Naerdincklant tijdens het uitgraven van een bouwput voor het nieuwe stadskantoor. De bodem was ernstig verstoord. Bijna overal werd tot op een diepte van 1 meter onder maaiveld 17^e-19^e eeuws puin aangetroffen. Alleen aan de zuidkant van de bouwput was over een lengte van ongeveer 3 meter een ongestoord profiel aanwezig. Direct onder het maaiveld bevond zich hier op het dekzand een ongeveer 10 centimeter dik veenlaagje waaruit laatmiddeleeuws aardewerk is verzameld.

Ook wordt melding gemaakt van het aantreffen van een plavuizen vloeren in meerdere panden op ongeveer 1 meter diepte, waaruit wordt afgeleid dat Naarden na 1350 in de loop der jaren door afbraak van panden en huisafval ongeveer een meter is opgehoogd. Diepere sporen die worden aangetroffen in de stad zijn kelders, putten en begravingen. De locaties van deze waarnemingen zijn niet beschreven.³

Uit de diverse waarnemingen kan de bodemopbouw onder de vesting als volgt worden omschreven. Tot ongeveer 1,10 meter beneden maaiveld ligt een puinlaag met onder meer keramiekfragmenten, schelpresten, bakstenen en keien. Daaronder bevindt zich een circa 90 cm dikke zwarte humeuze vondstloze laag. Onderin deze laag bevindt zich vaak wat bruin en venig materiaal en soms ook een kleilaagje. Waarschijnlijk is deze laag op natuurlijke wijze ontstaan voor 1350. De klei in het profiel bevat veel veenresten, waarschijnlijk afkomstig uit het Almere. Bij het ontstaan van de Zuiderzee is veel veen van het Almere weggeslagen en werd in de randgebieden verslagen veen en venige klei afgezet. Onder de humeuze laag ligt een dunne grijze uitgeloogde laag met daaronder een donkerbruine ijzer bevattende laag. Dit is een restant van een podzolbodem. Op ongeveer 2,25 meter beneden maaiveld ligt wit of geel zand. In dit pakket kwam op ongeveer 2,60 meter beneden maaiveld een grijs laagje voor met hier en daar wat houtskool (laag van Usselo). Dit laagje waarvan de ouderdom rond 11.000 jaar ligt, is de scheiding tussen jonger dekzand I en II. Het is niet duidelijk of deze laag onder de hele vesting voorkomt, maar is onder andere aangetroffen in een bouwput aan de Westwalstraat.

³ Schaftenaar 1978.

Afb. 1. Bodemopbouw onder de vesting.

Aanvullend zijn uit DINO-boringen, binnen een straal van ca. 250 m rondom het plangebied, de volgende gegevens bekend. Ten zuiden van het plangebied werd veen aangetroffen tot een diepte van 2,20m –NAP met daaronder zand. Net ten noorden van de Grote Kerk werd zwak humeus zand aangetroffen tot 0,95 –NAP met daaronder zwak grindig zand. Op overige plekken werd fijn tot grof zand aangetroffen.

Volgens de website bodemloket.nl hebben in het plangebied geen saneringen plaatsgevonden.

Historische situatie⁴

Bron	Jaartal	Historische situatie
Van Deventer	1550-1660	in vesting Naarden, onderdeel bouwblok
Bleau	1649	in vesting Naarden, onderdeel bouwblok
Kadastrale minuut	1811-1832	Raadhuisstraat heet nog Wijde Marktstraat. Percelen 303 (huis op de hoek Marktstraat/Wijde Marktstraat) en 304 gelegen aan de Marktstraat (huis met schuur)
Bonnekaart	1881, 1912	Oude kern vesting Naarden, ZOhoek onbebouwd
Topografische kaart	1949	Idem, onderdeel bouwblok. Gesloten bebouwing
	1961	Wuijvert
	1969	Idem, gespreide bebouwing Wuijvert
		Idem, ZO hoek onbebouwd, lijkt een soort pleintje bij hoek Raadhuisstraat /Wuijvert.
	1988	Idem, pleintje lijkt kleiner, mogelijk door bebouwing.

De eerste vermelding van Oud Naarden als "Naruthi" dateert uit 887-897 en staat in de goederenlijst van de abdij van Werden aan de Ruhr. De naam wordt op verschillende manieren verklaard, maar zou zijn afgeleid van "narwa" wat nauw of smal betekent. Na een scheiding van wereldlijke en kerkelijke bezittingen van de abdij werd het grondgebied van Naruthi rijksbezit en in leen uitgegeven. Rond 968 gaat het als onderdeel van een groter gebied over naar de abdij van Elten.

De nederzetting Oud Naarden lag op ca 3 km ten noordoosten van het huidige Naarden, eerst op een relatief veilige locatie op de plek waar de stuwwal het Almere binnendrong. Met het ontwikkelen van de Zuiderzee kwam Oud Naarden op een heuvel in de zee te liggen, een soort kaap, en ving behoorlijke klappen op bij noord(wester) storm. Grote stukken kust werden weggeslagen en er ontstond een soort kliffenkust. In 1350 werd de nederzetting verlaten nadat de stad was verwoest in de Hoekse en Kabeljauwse twisten. Na verloop van tijd verdwenen de resten van de nederzetting in zee, deze liggen nu ongeveer 700-800 meter uit de kust, nu het Goomeer. De exacte locatie van de nederzetting is niet bekend maar zou, volgens waarnemingen van Lambert Rijcksz Lustigh (verslagen uit de periode 1707-1719) uit Huizen, voor het toen nog zichtbare Oude Naarderhaventje hebben gelegen. Van Oud Naarden worden op gezette tijden meldingen gedaan wanneer bij laag water structuren in het water zichtbaar worden. Ook is op het strand een groot aantal vondsten aangetroffen en zijn met behulp van metaaldetectors vele objecten geborgen.

Na de verwoesting van Oud Naarden in 1350, liet de graaf van Holland Naarden landinwaarts herbouwen op een veiliger plek voor de oprukkende zee en tegelijkertijd een heel strategische plek. Tussen Muiden en de moerassen van de Vecht, waar het Naardermeer nog een restant van is, lag een strook begaanbare grond. Deze strook vormde de enige toegang tot Holland, de weg vanuit het oosten naar Amsterdam liep hier over heen.

Het nieuw gestichte middeleeuwse Naarden was een versterkt stadje en net als zoveel andere middeleeuwse stadjes voorzien van stadsmuren en een gracht. De stad werd planmatig aangelegd zoals goed is te zien op de oudst bekende stadsplattegrond, van Jacob van Deventer uit ca 1560. Deze verschilt maar weinig van de huidige situatie. 1572 is een rampjaar voor Naarden. Op 1 december 1572 werd een groot deel van de bevolking van Naarden door de Spanjaarden vermoord, nadat de stad zich aan de Spaanse troepen had overgegeven. Een stadsbrand heeft het merendeel van de bebouwing in de stad verwoest.

In de loop van de 16^e eeuw werd zwaarder geschut ontwikkeld en de versterking van de stad werd daarop aangepast. In de eeuwen daarna werden de vestingwerken meerdere keren aangepast en vernieuwd. Naarden werd opgenomen in de Oude- en later Nieuwe Hollandse Waterlinie.

Op diverse historische kaarten is de ontwikkeling van het bouwblok waar het plangebied deel van uitmaakt goed te zien. Op de kaart van van Deventer (ca. 1560) is zowel de kant aan de Wijde Marktstraat als aan de Wuijvert bebouwd. Het lijkt om gesloten bebouwing te gaan dat een binnenterrein omsluit.

⁴ Botman 2013, pp. 14-15.

Bij de stadsbrand van 1572 zijn grote delen van de stad verwoest. Het is niet duidelijk in hoeverre de bebouwing langs de Raadhuisstraat en Wuijvert zijn vernield. Op de kaart van Bleau lijkt er een pand te staan op de hoek van Wuijvert en Raadhuisstraat en een breed pand daarnaast aan de Raadhuisstraat, ongeveer ter hoogte van huidig nr 3. Het binnenterrein is ingericht als achtererven van de huizen aan de omliggende straten. Op de kadastrale minuut uit 1811-1832 zijn het twee langgerekte percelen 303 en 304 waarop de hoek Marktstraat / Wijde Marktstraat (thans Raadhuisstraat) een huis staat en op het perceel ernaast een huis en schuur. De schuur staat binnen het plangebied. De Raadhuisstraat heeft verschillende benamingen gekend: Wijde Marktstraat, Korte Marktstraat en nu Raadhuisstraat. Op de Bonnekaarten lijkt de situatie onveranderd voor het plangebied. De bebouwing aan de Wuijvert is verspreid. Op de topografische kaarten uit de 20^e eeuw lijkt de hoek Raadhuisstraat/Wuijvert deels bebouwd. Op de kaart van 1969 lijkt de hoek onbebouwd zodat er een soort pleintje ontstaat.

Archeologie in de directe omgeving⁵

In het onderzoeksgebied zijn de volgende archeologische waarden vastgesteld:

AMK-terrein nr	Omschrijving	Datering	Opmerking
10893	Kerk	LME	Kerk; kerkpad, Zeer hoge archeologische waarde
13737	Stad	LME/NT	Vesting Naarden, hoge archeologische waarde

Onderzoeks meldingsnr	Soort onderzoek	Resultaat	Advies
41382	Archeologische begeleiding	Aantal sleuven gegraven waarbij de archeologische waarden werden gecheckt voor accurate restauratie. Er werden verschillende ophogingslagen en een houtconstructie/beschoeiing van het bastion aangetroffen.	-
47455	Bureauonderzoek		Arch begeleiding
47460	Bureauonderzoek		Arch begeleiding
48475	Archeologische begeleiding	Begeleiding van onderzoeken 47455/47460. Menselijk bot aangetroffen, op geringe diepte en in goede staat	Indien bij graafwerkzaamheden botten worden aangetroffen, deze i.o.m. de gemeente Naarden verzamelen en herbegraven in diepere kuil. Wanneer intacte graven worden gevonden, of alsnog archeologische resten zoals funderingen, dient direct contact opgenomen te worden met de bevoegde overheid, de gemeente Naarden. Wanneer er in het plangebied dieper dan 0,3 m -mv gegraven gaat worden, deze archeologisch begeleiden.
52829	Archeologisch booronderzoek	-	-
54330	Archeologisch booronderzoek	-	-
54788	Archeologische begeleiding	-	-

⁵ Botman 2013, pp. 13-14.

Waarnemings nr	Omschrijving	Datering	Opmerking
22424	Keramiek	LME/NT	Laatmiddeleeuwse vondsten in laagje ongestoord veen van c. 10 cm. dik onder bouwvoor, op dekzand.
22606	Bouwkeramiek	LMEB/NTB	Opgraving op braakliggend terrein na afbraak bebouwing, op zoek naar resten van voormalig klooster Mariaconvent
22623	Keramiek / bot	NTA	Opgraving in tuin van Burger Weeshuis. AWN werkgroep Vestingstad
228099	Randbijl	BRONS	De vondst is tijdens restauratiewerkzaamheden aan de vestingwal gedaan (wrs. 1987). In de bouwvoor (circa 10 cm onder maaiveld) is de bijl en een aantal munten, met de metaaldetector gevonden. De munten zijn gemeld bij het KPK. De bijl is waarschijnlijk een type randbijl. <i>De vondst is waarschijnlijk niet in situ gevonden aangezien de vestingwallen opgebrachte grond is.</i> Het is niet bekend of de grond bij het oprichten van de wal daar terecht is gekomen of bij latere werkzaamheden. Hierdoor is niet meer na te gaan waar het object oorspronkelijk van afkomstig is.

In ARCHISII zijn de vesting Naarden en de Grote Kerk als AMK-terrein geregistreerd. Het laatste terrein is van zeer hoge archeologische waarde. In het onderzoeksgebied zijn zeven onderzoeken gemeld waarvan er twee hebben plaatsgevonden rond de grote Kerk. Hier werd op geringe diepte menselijk bot aangetroffen. De waarnemingen in het onderzoeksgebied betreffen laatmiddeleeuwse vondsten en uit een onderzoek in de tuin van het Burger Weeshuis materiaal uit de Nieuwe tijd. De randbijl uit de Bronstijd gevonden in de vestingwal, is zeer waarschijnlijk afkomstig uit opgebrachte grond. De oorspronkelijke context is onbekend.

Voor het onderzoeksgebied zijn geen vondstmeldingen geregistreerd.

Op de gemeentelijke verwachtingskaart van de vesting valt het plangebied in een zone met een hoge verwachting voor middeleeuwse bebouwing en wegenpatroon.

4.2 Aard en ouderdom van de vindplaats(en)

Op basis van het bureauonderzoek kunnen in het plangebied archeologische resten voorkomen vanaf ca 1350. In die periode werd Naarden planmatig aangelegd en maakte de onderzoekslocatie deel uit van de historische kern van een versterkt stadje en latere vesting Naarden. Het plangebied ligt op ca 50 m van de Grote Kerk en Kerkplein, de kern van de laatmiddeleeuwse nederzetting

Uit verschillende waarnemingen in de vesting is gebleken dat er ter plaatse waarschijnlijk sprake is van een 1m dik ophogingspakket bestaande uit stadsafval en dergelijke. Door de eeuwen heen was het plangebied onderdeel van een bouwblok en was gedeeltelijk of deels ingericht als achtererf maar er stond ook bebouwing langs de Raadhuisstraat en Wuijvert. De kans is groot dat zich in de ondergrond bebouwingsresten, water- en beerputten, afvalkuilen, greppeltjes en dergelijke en andere aan bewoning gerelateerde resten bevinden. De top van het ophogingspakket en de eventueel daarbinnen gesitueerde nederzettingselementen bevinden zich naar verwachting direct onder de huidige bouwvoor. De bebouwing die er nu staat is waarschijnlijk 20^e-eeuws.

4.3 Begrenzing en oppervlakte van de vindplaats(en)

Niet bekend. Mogelijk kan aan de hand van de resultaten hier meer over worden gezegd.

4.4 Structuren en sporen

Een mogelijke archeologische vindplaats kan uit de volgende (grond)sporen bestaan; waterputten, beerputten, afval-/haardkuilen, paalkuilen en funderingsresten.

4.5 Anorganische artefacten

De volgende anorganische artefacten kunnen worden aangetroffen; aardewerk, natuursteen, metaal, bouw materiaal, vuursteen en glas.

4.6 Organische artefacten

Organische resten (zoals bot, hout, leder en textiel) zullen matig tot slecht zijn geconserveerd. In diepere sporen onder de grondwaterspiegel zullen organische artefacten het best bewaard zijn gebleven, bijvoorbeeld in water- of beerputten. Mogelijk resten van artefacten van hout, leer of bot.

4.7 Archeozoölogische en botanische resten

Botten, graten, pitten en zaden kunnen worden aangetroffen in verkoolde staat. In diepere sporen onder de grondwaterspiegel zullen organische artefacten beter bewaard zijn gebleven, bijvoorbeeld in waterputten. In dat geval mogelijk resten van artefacten van hout, leer of bot.

4.8 Archeologische stratigrafie en diepte van vondstlagen

De top van het ophogingspakket en de eventueel daarbinnen gesitueerde nederzettingselementen, zoals beerputten e.d., bevindt zich in principe direct onder de huidige bouwvoor.

4.9 Gaafheid en conservering

Niet bekend.

HOOFDSTUK 5 DOELSTELLING EN VRAAGSTELLING

5.1 Doelstelling

Doel van het proefsleuvenonderzoek is het bepalen of er op de locatie van de geplande ontwikkeling een archeologische vindplaats aanwezig is en indien er sprake is van een vindplaats, vervolgens het vaststellen van de inhoudelijke en fysieke kwaliteit van de vindplaats (aard, ouderdom, omvang, gaafheid, conservering), teneinde tot een waardestelling te kunnen komen. Om dit doel te kunnen realiseren, is een aantal onderzoeksvragen opgesteld, waarop het onderzoek een antwoord dient te geven.

5.2 Relatie met NOaA en/of andere onderzoekskaders

De resultaten van dit onderzoek zullen met name betrekking hebben op de volgende hoofdstukken van de NOaA (<http://www.noaa.nl/>):

- 16 De Middeleeuwen en vroegmoderne tijd in West-Nederland
- 24 De stad in de Middeleeuwen en vroegmoderne tijd.

5.3 Vraagstelling

Het archeologisch onderzoek is gericht op het opsporen van archeologische vindplaatsen en hun ruimtelijke en (cultuur)landschappelijke context. Voor alle vragen geldt, dat indien ze niet beantwoord kunnen worden, de meest waarschijnlijke oorzaak hiervan dient te worden genoemd.

5.4 Onderzoeksvragen

1. Zijn op de tijdens het booronderzoek onderscheiden bodemniveaus archeologische waarden aanwezig?
2. Wat is de aard van de onderscheiden archeologische waarden (complextypen, sporen, structuren, vondsten)?
3. Wat is de stratigrafische en ruimtelijke positie en spreiding van de archeologische waarden (diepteligging, begrenzing, omvang)?
4. Wat is de datering van de archeologische waarden op basis van (chrono-)stratigrafie en typonchronologie (inclusief bouwhistorie)? En in hoeverre is er sprake van (dis-)continuïteit in gebruik/bewoning?
5. Welke depositionele processen hebben tot de archeologische waarden geleid?
6. Welke (post-)depositionele processen zijn te onderscheiden en in hoeverre hebben deze invloed gehad op de bewoningsgeschiedenis en vondstcontexten?
7. Wat is de fysieke kwaliteit van de aangetroffen archeologische waarden (gaafheid en conserveringsgraad) en wat zegt dit over de mogelijkheden voor duurzaam behoud *in situ* van archeologische waarden in Naarden(vesting)?

Op basis van voortschrijdend inzicht kunnen in overleg met de bevoegde overheid vragen worden toegevoegd (bijvoorbeeld bij een doorstart naar een opgraving).

HOOFDSTUK 6 METHODEN EN TECHNIEKEN

6.1 Strategie

Sloop van de huidige panden tot op maaiveldniveau kan zonder gevaar voor archeologische resten plaatsvinden. Daarna is archeologisch vervolgonderzoek noodzakelijk. Dit vindt plaats in de vorm van een proefsleuf, met een omvang van 2 x 10 m (totaal 20 m², 8 à 9% van het plangebied). Er worden zoveel vlakken als nodig aangelegd, tot een maximale diepte van 1,5 m -mv. Indien nodig kan (in overleg met opdrachtgever en bevoegde overheid) een doorstart plaatsvinden naar een definitieve opgraving binnen de contouren van de geplande bouwkuip.

6.2 Methoden en technieken

De uitvoering van het gehele onderzoek dient conform de KNA, versie 3.2, en onderhavig PvE te gebeuren. Tijdens het onderzoek worden de volgende methoden en technieken gehanteerd:

- De kraanmachinist verdiept laagsgewijs naar het aan te leggen vlak toe. Er dient gebruik te worden gemaakt van een machine met een gladde bak.
- Bij de aanleg van het sporenvak is de Senior KNA Archeoloog ter plekke in het veld aanwezig. De Senior KNA Archeoloog bepaalt hierbij de juiste aanlegdiepte.
- Het archeologisch leesbare vlak wordt waar nodig geschaafd, gefotografeerd, ingekrast, beschreven en getekend op schaal 1:50 of digitaal met behulp van bijvoorbeeld een robotic Total Station.

- Alle sporen worden gecoupeerd en afgewerkt. Waterputten dienen ook gecoupeerd en afgewerkt te worden, maar dit mag omwille van veiligheid machinaal gebeuren. Sporen die duidelijk tot een structuur behoren, worden niet gecoupeerd. Van de coupe worden tenminste foto's genomen en een coupetekening gemaakt. Vondstmateriaal wordt daarbij laagsgewijs verzameld. Elke greppel wordt minstens één keer over voldoende breedte gecoupeerd.
- Muurwerk, vloerniveaus en houtconstructies worden op schaal 1:20 gedocumenteerd (relevante doorsneden, aanzichten) en intact gelaten zolang het archeologisch onderzoek dat toelaat. Van muurwerk worden hoogtematen genomen. De frequentie is afhankelijk van de grootte en constructie. Bij muurwerk worden eveneens hoogtematen genomen van versnijdingen en aanhechtingen. Bij muurresten dienen de bouwmaterialen en de eventueel gebruikte mortel te worden beschreven. Van hoekoplossingen, eventuele aanzetten van gewelven en bogen en van eventuele bouwkundige bijzonderheden dienen detailfoto's te worden gemaakt. Van het muurwerk moeten de baksteenformaten worden gedocumenteerd. Daarnaast moet in het geval van baksteen ook een vijf- en wanneer mogelijk een tienlagenmaat en het metselverband worden vastgesteld. Na documentatie dienen selectief bakstenen te worden bemonsterd ter deponering.
- Alle beerputten worden gedocumenteerd tot op het niveau van het laatste vlak. Ze worden niet dieper uitgegraven dan nodig. Wel dienen maatregelen genomen te worden tegen schatgravers. Indien de plek van aantreffen niet op dezelfde dag gelijk weer wordt gedicht, dient dit te worden afgedekt.
- Bij het aantreffen van verstoringen dienen deze te worden verklaard en gedateerd. Er wordt niet volstaan met het duiden als (sub)recente verstoring.
- Vondsten worden per spoor, vulling en laag verzameld. Aanlegvondsten die niet aan sporen kunnen worden toegewezen, worden verzameld in vakken. De afmetingen van de vakken worden bepaald door de omvang van de putten van de civiele aannemer (max. 5x5 m). Bijzondere vondsten worden als puntvondst (X-, Y-, Z-coördinaten) ingemeten. Eventuele vondsten uit profielen worden per stratigrafische eenheid verzameld.
- Tijdens het onderzoek worden het vlak en de stort afgezocht met een metaaldetector om bijzondere metalen voorwerpen op te kunnen sporen. Ook alle sporen (incl. vulling) worden afgezocht met een metaaldetector.
- Van elk vlak worden de NAP-waarden gemeten in één raai in het midden van de werkput met intervallen van 3 m. Met hetzelfde interval dient ook de hoogte van het maaiveld te worden gemeten.

6.3 Structuren en grondsporen

Om tot een goede waardering van de vindplaats (en beantwoording van de vraagstellingen uit het PvE te komen), dienen in principe alle grondsporen tijdens het IVO-P te worden gecoupeerd en afgewerkt om de kwaliteit en conservering van de sporen te kunnen inschatten. Bij een geringe spoordichtheid worden alle geïsoleerde sporen, behalve recente sporen en verstoringen (van na 1950) gecoupeerd. Indien de hoeveelheid grondsporen zeer groot is en/of indien er onmiskenbare gebouwplattegronden herkenbaar zijn, vindt overleg plaats met de bevoegde overheid over de te volgen strategie (mogelijke doorstart naar een opgraving).

6.4 Aardwetenschappelijk onderzoek

In het plangebied worden de bodemprofielen aan de hand van kolomopnamen gedocumenteerd en geanalyseerd en wordt de NAP-hoogte bepaald van het maaiveld. Het profiel dient de bodemopbouw (bodemkundig en lithografisch) vanaf het maaiveld tot minimaal 0,5 m onder het niveau waarop sporen zichtbaar zijn gedocumenteerd te worden. Het lengteprofiel in de sleuf wordt beschreven en getekend middels kolomopnames om de 10 meter. Bij afwijkende patronen in de bodemopbouw of

grondsporen in de putwand (te denken valt aan lokale depressies, restanten van oud loopvlak *et cetera*) wordt het hele profiel getekend en gefotografeerd (schaal 1:20). De profielen worden beschreven en getekend op basis van archeologica, textuur, kleur, structuur en lithostratigrafie.

6.5 Anorganische artefacten

Vondsten dienen te worden verzameld, gedocumenteerd, genummerd, geregistreerd op een daartoe geëigend formulier met bijbehorende digitale bestanden, verwerkt, gesorteerd en zo verpakt te worden dat de conditie van het materiaal zo stabiel mogelijk blijft. Hierbij wordt verwezen naar de eisen van het depot ten aanzien van de ontsluiting en het behoud van vondsten, monsters en onderzoeksdocumentatie en de *Leidraad KNA Eerste Hulp bij Kwetsbaar vondstmateriaal*. Er dient bij de aanleg van ieder vlak gebruik te worden gemaakt van een metaaldetector. De vondsten dienen zoveel mogelijk per spoor of (bij aanleg vlak) per vak te worden verzameld.

6.6 Organische artefacten

Vondsten dienen te worden verzameld, gedocumenteerd, genummerd, geregistreerd op een daartoe geëigend formulier met bijbehorende digitale bestanden, verwerkt, gesorteerd en zo verpakt te worden dat de conditie van het materiaal zo stabiel mogelijk blijft. Hierbij wordt verwezen naar de eisen van het depot ten aanzien van de ontsluiting en het behoud van vondsten, monsters en onderzoeksdocumentatie en de *Leidraad KNA Eerste Hulp bij Kwetsbaar vondstmateriaal*. De vondsten dienen zoveel mogelijk per spoor of (bij aanleg vlak) per vak te worden verzameld.

6.7 Archeozoologische en -botanische resten

Monsternamen ten behoeve van archeozoölogie, dendrodatering en (¹⁴C-) dateringsonderzoek gebeurt alleen als sporen daartoe aanleiding geven en de monsters een bijdrage kunnen leveren aan de waardering van de vindplaats. Dan worden monsters enkel genomen uit kansrijke sporen met een gesloten context. Behandeling volgens *Leidraad 1 Veldhandleiding Archeologie*. Uitwerking en analyse van de monsters geschiedt na overleg met de opdrachtgever en de adviseur namens de bevoegde overheid.

6.8 Overige resten

Andere resten dan reeds genoemd worden niet verwacht (diatomeeën, mijten etc.). Dit betekent echter niet dat deze niet kunnen worden aangetroffen. Voor sporen die toch bemonsterd worden, geldt de voorwaarde dat het spoor kansrijk is, zoals onder 6.7 beschreven.

6.9 Dateringstechnieken

Wanneer vondstmateriaal geen uitsluitsel geeft over de datering van sporen en/of lagen, kunnen monsters worden genomen voor het verkrijgen van een datering. Dit zullen voornamelijk ¹⁴C- of dendrochronologische dateringen betreffen. In het veld dient te worden bepaald of de betreffende sporen/lagen ook daadwerkelijk geschikt zijn voor bemonstering. Eventuele uitwerking van tijdens het veldwerk genomen monsters en de hiermee gemoeide kosten, worden in het evaluatieverslag voorgelegd aan de opdrachtgever en de deskundige namens de bevoegde overheid.

6.10 Beperkingen

- De toekomstige verstoringsdiepte is nog onbekend. De diepte van de sleuf beperkt zich i.v.m. veiligheid echter tot 1,5 m -mv.

- De beperkte beschikbare ruimte kan een logistieke hindernis vormen.
- Het is momenteel niet bekend of er sprake is van bodemverontreiniging.
- Het is momenteel niet bekend of er kabels en leidingen aanwezig zijn.

HOOFDSTUK 7 UITWERKING EN CONSERVERING

7.1 Structuren, grondsporen, vondstspredingen

Alle aangetroffen sporen en structuren worden uitgewerkt en geanalyseerd vanuit het perspectief van de vraagstellingen. De beschrijving van de sporen en structuren dient conform de eisen in de KNA 3.2 en de eisen in dit PvE te worden uitgevoerd.

7.2 Analyse aardewetenschappelijke gegevens

De profielen worden in het veld geanalyseerd door de fysisch geograaf of KNA-archeoloog. In het rapport verschijnt hierover een consistente en onderbouwde paragraaf.

7.3 Anorganische artefacten

De vondsten worden per materiaalcategorie beschreven conform de daarvoor gebruikelijke determinaties (ten minste conform ABR), geteld en gewogen. Ook hiervoor geldt dat de vondsten dienen te worden uitgewerkt tot op het niveau dat nodig is voor de beantwoording van de onderzoeksvragen, en bij (vergankelijke) vondsten dient in eerste instantie minimaal gezorgd te worden voor stabilisering van de staat waarin ze zijn gevonden. De materiaalanalyses worden uitgevoerd door specialisten met aantoonbare ervaring op het gebied van de betreffende materiële cultuur, botanische resten en/of archeozoölogische resten uit de aangetroffen perioden.

Het beschrijven van de materiaalcategorieën natuursteen, metaal, glas en aardewerk, bestaande uit potscherven, spinklosjes, weefgewichten, huttenleem e.d., op het eerste niveau behelst tellen, wegen en dateren in ABR-perioden van fragmenten. Daarnaast wordt een indeling in bakselgroepen en vormtypen gemaakt. Tevens wordt op basis daarvan zo nauwkeurig mogelijk gedateerd.

- Aardewerk wordt integraal gedetermineerd t.b.v. het dateren van de sporen en het aanwijzen van baksel, oppervlaktebehandeling, vorm/functie, gebruikssporen en andere opvallende kenmerken
- Natuursteen wordt gedetermineerd op soort, functie en eventuele gebruikssporen.
- Van alle niet direct op het oog te determineren ijzervondsten wordt na afloop van het veldwerk een selectie gemaakt die aan een röntgenopname zal onderworpen worden. Niet te determineren metaalklumpen of klumpen van metaaloxide die in een archeologische context worden gevonden, zoals in een spoor of in een afvallaag, worden geröntgend ter screening van de inhoud.
- Slakmateriaal wordt gedetermineerd op type en metaal.
- Verbrande klei wordt gedetermineerd op gebruik (huis of oven).
- Keramisch bouwmetaal: een scan wordt gemaakt van al het materiaal waarbij de hergebruikte stukken en artefacten worden geselecteerd voor nadere analyse.

Conform de KNA 3.2 is het niet deponeren (deselecteren) van vondsten alleen mogelijk met instemming van de eigenaar van het vondstmateriaal (de deponhouder).

Welke vondsten in aanmerking komen voor selectie, conservering en of restauratie wordt, op basis van een selectierapport, bepaald door de bevoegde overheid en de deponhouder, in overleg met de opdrachtgever en -nemer.

7.4 Organische artefacten

De vondsten worden per materiaalcategorie beschreven conform de daarvoor

gebruikelijke determinaties (ten minste conform ABR), geteld en gewogen. Ook hiervoor geldt dat de vondsten dienen te worden uitgewerkt tot op het niveau dat nodig is voor de beantwoording van de onderzoeksvragen, en bij (vergankelijke) vondsten dient in eerste instantie minimaal gezorgd te worden voor stabilisering van de staat waarin ze zijn gevonden. De materiaalanalyses worden uitgevoerd door specialisten met aantoonbare ervaring op het gebied van de betreffende materiële cultuur, botanische resten en/of archeozoologische resten uit de aangetroffen perioden.

Alle artefacten worden conform de vigerende KNA aan een beschrijving en analyse onderworpen. De bevoegde overheid beslist op basis hiervan welke vondsten voor conservering in aanmerking komen.

- Houten artefacten worden in ieder geval gedetermineerd op soort, functie en datering; Van de waterputten wordt de constructiewijze gedocumenteerd, alsmede het houtgebruik.
- Artefacten van leer en been worden integraal gedocumenteerd op functie, grondstof, datering en overige opvallende kenmerken.
- Van alle objecten worden foto's en objecttekeningen gemaakt.

Conform de KNA 3.2 is het niet deponeren (deselecteren) van vondsten alleen mogelijk met instemming van de eigenaar van het vondstmateriaal (de deponhouder).

Welke vondsten in aanmerking komen voor selectie, conservering en of restauratie wordt, op basis van een selectierapport, bepaald door de bevoegde overheid en de deponhouder, in overleg met de opdrachtgever en -nemer.

7.5 Archeozoologische en -botanische resten

Analyse van paleo-ecologische resten vindt plaats volgens het vastgestelde evaluatierapport. Ook hiervoor geldt dat de vondsten dienen te worden uitgewerkt tot op het niveau dat nodig is voor de beantwoording van de onderzoeksvragen, en bij (vergankelijke) vondsten dient in eerste instantie minimaal gezorgd te worden voor stabilisering van de staat waarin ze zijn gevonden. De materiaalanalyses worden uitgevoerd door specialisten met aantoonbare ervaring op het gebied van de betreffende materiële cultuur, botanische resten en/of archeozoologische resten uit de aangetroffen perioden.

Welke vondsten in aanmerking komen voor selectie, conservering en of restauratie wordt, op basis van een selectierapport, bepaald door de bevoegde overheid en de deponhouder, in overleg met de opdrachtgever en -nemer.

7.6 Beeldrapportage

Beeldrapportage zal worden opgenomen waar dit de tekst verduidelijkt. In ieder geval wordt de allesporenkaart van elke vindplaats in detail weergegeven met spoornummers op een leesbare schaal, relevante profielen/profielkolommen, relevante coupetekeningen/foto's/tekeningen en foto's van karakteristieke/bijzondere vondsten. Ook de relatie met het omliggende (historische) landschap dient in beeld te worden gebracht. Er dient rekening te worden gehouden met overige vereisten uit de KNA 3.2.

HOOFDSTUK 8 (DE)SELECTIE EN CONSERVERING

8.1 Selectie materiaal voor uitwerking

Na afloop van het veldwerk wordt op basis van het evaluatieverslag en in overleg met de opdrachtgever en de deskundige namens de bevoegde overheid bepaald welke en in welke mate de aangetroffen materiaalcategorieën, monsters e.d. worden uitgewerkt ten behoeve van de rapportage. Tevens wordt dan bepaald welk materiaal in aanmerking komt voor duurzame conservering of eventuele restauratie.

Omdat het door de aard van het onderzoek lastig is aantallen en hoeveelheden in te schatten, dient in de offerte een stelpost te worden opgenomen voor het conserveren van vondsten van € 500,--.⁶

8.2 Selectie materiaal voor deponering en verwijdering

Tijdens de evaluatiefase wordt in het selectierapport een voorstel gedaan voor te deponeren en te verwijderen vondsten. Het selectierapport wordt tijdens de evaluatiefase aan de deponhouder van Noord-Brabant ter goedkeuring voorgelegd. Pas na goedkeuring van het selectierapport door de deponhouder (/eigenaar) kunnen deze vondsten en monsters op controleerbare wijze worden verwijderd.

8.3 Selectie materiaal voor conservering

Alle kwetsbare vondsten moeten geconserveerd worden aangeleverd aan het archeologisch depot, tenzij schriftelijk en op grond van een selectierapport voor conservering anders is aangegeven door de desbetreffende deponhouder (/eigenaar). In het selectierapport dient per categorie kwetsbaar materiaal aangegeven te worden welke werkwijze en selectie gevolgd zal worden (conform OS11).

In een conserveringsrapport dient te worden vastgelegd welke vondsten op welke wijze en met welke middelen zijn geconserveerd.

HOOFDSTUK 9 DEPONERING

9.1 Eisen betreffende depot

Vondstcomplexen (vondsten, uitgewerkte monsters en onderzoeksdocumentatie) worden compleet en geconserveerd aangeleverd conform de eisen van het Provinciaal Depot en de vigerende KNA eisen. Wanneer er zich tijdens het veldwerk bijzondere, onvoorziene vondsten en/of significante afwijkingen ten opzichte van het PvE voordoen die gevolgen (kunnen) hebben voor de conservering en/of deponering van het vondstcomplex is overleg met de eigenaar (deponhouder) nodig. Waar mogelijk sluit deze aan bij overleg tussen uitvoerder, opdrachtgever, de bevoegde overheid en diens adviseur. Veldbezoek vanuit de provincie en telefonisch overleg zijn uiteraard ook mogelijk, vooral daar waar snel handelen vereist is. Tijdsduur reactie: telefonisch, direct/maximaal twee werkdagen; email, maximaal 5 werkdagen. Bij uitblijven van een reactie binnen deze termijn vervalt de inspraak van deponhouder en beslissen de overige partijen.

De (de)selectie- en conserveringsrapporten (KNA 3.2. OS 13/OS 16) die tijdens de evaluatiefase opgesteld worden (hetzij als onderdeel van het evaluatierapport, hetzij als losse rapporten) altijd aan de deponhouder ter goedkeuring voorgelegd. Dit kan door de betreffende contactpersoon aan te laten sluiten bij het overlegmoment tussen uitvoerder, opdrachtgever, de bevoegde overheid en diens adviseur of per email. Tijdsduur reactie: maken afspraak overleg, direct/maximaal 3 werkdagen; afhandeling verzoek deselectie, maximaal 15 werkdagen. Bij uitblijven van een reactie binnen deze termijn vervalt de inspraak van deponhouder en beslissen de overige partijen.

Contactpersoon depot provincie Noord-Holland:

Dhr. M.C.W. (Martin) Veen

T 023-5144514 / 06-41045612

E veenmc@noord-holland.nl

⁶ Indien de som van de uitgaven, die ten laste van de stelpost worden gedaan, hoger of lager blijkt te zijn dan het bedrag van die stelpost, dan zal de afwijking worden verrekend.

In alle gevallen blijft onverlet van kracht dat alle kwetsbare vondsten geconserveerd moeten worden aangeleverd aan het archeologisch depot, tenzij schriftelijk en op grond van een selectierapport voor conservering anders is aangegeven door de desbetreffende deponhouder (/eigenaar).

9.2 Te leveren product

Eindproduct is een rapport volgens de KNA, en volgens de bepalingen van dit PvE. De verzamelde gegevens dienen zodanig te worden beschreven en verbeeld dat de beantwoording van de in dit PvE gestelde onderzoeksvragen helder en onderbouwd is en de veldgegevens in een later stadium voor iedereen toetsbaar en controleerbaar zijn (overzichtstekeningen, foto's, sporenlijsten, vondstenlijsten, etc). Indien het onderzoek belangwekkende resultaten oplevert, dient hiervan een samenvatting (liefst met afbeelding) te worden vervaardigd voor de Archeologische Kroniek van Noord-Holland, aan te leveren (ook digitaal) bij het Provinciaal Depot voor Bodemvondsten Noord-Holland te Wormer.

HOOFDSTUK 10 RANDVOORWAARDEN EN AANVULLENDE EISEN

10.1 Personele randvoorwaarden

Het onderzoek moet verricht worden door een archeologisch bedrijf dat beschikt over een opgravingsvergunning. Het onderzoek dient plaats te vinden conform de KNA, versie 3.2. De dagelijkse leiding in het veld wordt verzorgd door een KNA-archeoloog met ruime ervaring in archeologisch onderzoek in deze regio en de betreffende periode. Zowel voor veldwerk als voor uitwerking, conservering en rapportage is de inzet van een projectleider en specialisten met periodekennis en/of ervaring vereist. De wetenschappelijke leiding berust bij een senior KNA-archeoloog. De metaaldetector dient gehanteerd te worden door een deskundig persoon met ervaring in metaaldetectie. De profielopname wordt gedaan door een fysisch geograaf of KNA archeoloog met ruime bodemkundige kennis van het gebied. De kraan is uitgevoerd met een gladde bak.

10.2 Overlegmomenten

Bij bijzondere of onvoorziene vondsten of grondsporen en/of afwijkingen ten opzichte van het PvE dient contact te worden opgenomen met de opdrachtgever, de bevoegde overheid en diens adviseur. De wijzigingen in het PvE dienen in het rapport verklaard te worden. Daarnaast moeten de wijzigingen ook apart op schrift gesteld worden. Het zijn immers wijzigingen/aanvullingen op een officieel document, dat als overeenkomst gebruikt wordt.

Wanneer tijdens deze overlegmomenten wordt geconstateerd dat deze onvoorziene zaken significante gevolgen (kunnen) hebben voor de conservering en/of deponering van het vondstcomplex, dient de eigenaar (depothouder) hiervan direct op de hoogte te worden gesteld (zie ook 8.1.).

10.3 Kwaliteitsbewaking, toezicht, overleg en evaluatie

Het onderzoek dient te worden uitgevoerd conform de KNA 3.2 en het PvE. Alle archeologische veldwerkzaamheden staan onder verantwoordelijkheid van de senior-archeoloog. Werkzaamheden en/of situaties die afwijken van dit Programma van Eisen dienen eerst te worden voorgelegd aan de deskundige namens de bevoegde overheid en de opdrachtgever. Relevante wijzigingen tijdens het veldwerk (strategie, methodiek, locatie, etc.) of tijdens uitwerking en conservering worden schriftelijk (per e-mail) aan de opdrachtgever en de deskundige namens de bevoegde overheid voorgelegd en mogen alleen na schriftelijke goedkeuring worden doorgevoerd. Meer- en minderwerk vindt slechts plaats na schriftelijke toestemming van de opdrachtgever en de deskundige namens de bevoegde overheid.

Wanneer er tijdens het veldwerk en/of de uitwerking (onvoorziene) omstandigheden voorkomen en/of beslissingen genomen worden die tot gevolg (kunnen) hebben dat

vondstcomplexen, vondsten, materiaalcategorieën e.d. niet compleet en/of niet geconserveerd gedeponereerd worden, is overleg met, en bij deselectie, instemming van de deponhouder vereist (zie 8.1). Waar mogelijk sluit de deponhouder zo veel mogelijk aan bij bestaande overlegmomenten tussen uitvoerder, opdrachtgever en deskundige namens de bevoegde overheid.

Na afloop van het veldwerk wordt een evaluatieverslag opgesteld, met een overzicht van de aangetroffen grondsporen en vondsten, en wordt indien noodzakelijk een voorstel gedaan voor de uitwerking van de aangetroffen vondstcategorieën en monsters. Na overleg met de opdrachtgever en de deskundige namens de bevoegde overheid en de uitdrukkelijke toestemming van de opdrachtgever wordt vervolgens overgegaan tot de uitwerking hiervan. Indien er nauwelijks tot geen vondsten en sporen zijn aangetroffen, kan worden volstaan met een korte melding per e-mail en kan worden aangevangen met het opstellen van het conceptrapport.

Het conceptrapport wordt binnen drie maanden na einde van het veldwerk aan de opdrachtgever en de bevoegde overheid gestuurd. Overschrijding van deze termijn door derden (bijvoorbeeld de tijd die nodig is voor natuurwetenschappelijke dateringen of uitwerking van botanische monsters) kan er toe leiden dat deze termijn wordt verlengd. Het verlengen van de termijn gebeurt altijd in overleg met de opdrachtgever en de deskundige namens de bevoegde overheid. Het conceptrapport wordt digitaal aangeboden aan de opdrachtgever en de deskundige namens de bevoegde overheid. Deze laatste toetst de resultaten aan dit Programma van Eisen. Binnen een maand na ontvangst van opmerkingen op het conceptrapport wordt het eindrapport geleverd. De opdrachtgever en de bevoegde overheid ontvangen het rapport ook digitaal. Tevens worden analoge exemplaren geleverd aan:

- Opdrachtgever (3 exemplaren analoog en 1 digitaal)
- Bevoegde overheid gemeente (1 exemplaar analoog en 1 digitaal)
- Provinciaal Depot Bodemvondsten (1 exemplaar analoog);
- RCE (1 exemplaar digitaal via uploaden in Archis);
- Koninklijke Bibliotheek in Den Haag (1 exemplaar analoog).

10.4 Overige randvoorwaarden en aanvullende eisen

- De bevoegde overheid en diens adviseur worden minimaal vijf werkdagen voor aanvang van het veldwerk op de hoogte gesteld van de start.
- Voor de start van de werkzaamheden wordt door de archeologisch uitvoerder een KLIC-melding gedaan.
- Het onderzoek dient te worden uitgevoerd conform de richtlijnen in de KNA 3.2. In alle gevallen waarin dit PvE niet voorziet, zijn de procesbeschrijvingen en specificaties in de KNA 3.2 van toepassing.
- Het goedgekeurde PvE dient tijdens het veldwerk op de werklocatie aanwezig te zijn.
- Dit PvE betreft de eisen die vanwege het archeologisch belang aan het onderzoek worden gesteld. Dit laat onverlet dat wettelijke en andere regelgeving aangaande het uitvoeren van werkzaamheden moet worden gevolgd (o.a. Arbowet).
- De opdrachtgever is verantwoordelijk voor de toegankelijkheid van het terrein, evenals voor de plaatsing van afzettingen, het regelen van vergunningen, betredingstoestemming, het verwijderen van explosieven, het nemen van milieumaatregelen, herbestrating etc.
- Additionele deelname van amateurarcheologen aangesloten bij een lokale of provinciale of landelijke vereniging is welkom, mits onder begeleiding van de archeologische aannemer en tijdens reguliere werkuren. Voorwaarde hieraan is dat ze een positieve bijdrage kunnen leveren aan het veldwerk en/of inhoud van het onderzoek. De aanwezigheid van amateurarcheologen vindt schriftelijke neerslag in de dag- en weekrapporten.

HOOFDSTUK 11 WIJZIGINGEN TEN OPZICHTE VAN HET VASTGESTELDE PVE

11.1 Wijzigingen tijdens het veldwerk

Wijzigingen ten opzichte van dit PVE kunnen alleen plaatsvinden met de goedkeuring van de deskundige namens de bevoegde overheid en de opdrachtgever. Deze zaken worden schriftelijk vastgelegd in de onderzoeksdocumentatie en in het rapport vermeld en onderbouwd. Daarnaast moeten de wijzigingen ook apart op schrift gesteld worden. In het geval dat er belangrijke vondsten of fenomenen worden aangetroffen, wordt direct contact opgenomen met de opdrachtgever, de deponhouder en de deskundige namens de bevoegde overheid om de vervolgstategie af te stemmen. Deze partijen dienen ten tijde van het onderzoek dan ook bereikbaar te zijn voor eventueel noodzakelijk overleg.

11.2 Belangrijke wijzigingen

Onderstaande belangrijke wijzigingen worden te allen tijde aantoonbaar voorgelegd aan de opdrachtgever en de deskundige namens de bevoegde overheid:

- Wijzigingen van de gehanteerde onderzoeksmethode
- Wijzigingen van de fysieke en/of technische omstandigheden
- Wijzigingen als gevolg van bijzondere, onvoorziene en/of onverwachte hoeveelheden van vondsten, materiaalcategorieën die deponering en conservering van het vondstcomplex significant beïnvloeden, worden tevens aan de deponhouder voorgelegd.

11.3 Procedure van wijziging na de evaluatiefase van het veldwerk

Eventuele wijzigingen tijdens de uitwerking en conservering vinden plaats in samenspraak met de deskundige namens de bevoegde overheid en de opdrachtgever. Deze worden schriftelijk vastgelegd. Indien deze wijzigingen van invloed zijn op de offerte, wordt een aangepaste offerte aan de opdrachtgever voorgelegd. Eventuele wijzigingen m.b.t. conservering vinden tevens plaats in samenspraak met de deponhouder.

11.4 Procedure van wijziging tijdens uitwerking en conservering

Eventuele wijzigingen tijdens de uitwerking en conservering vinden plaats in samenspraak met de deskundige namens de bevoegde overheid en de opdrachtgever. Deze worden schriftelijk vastgelegd. Indien deze wijzigingen van invloed zijn op de offerte, wordt een aangepaste offerte aan de opdrachtgever voorgelegd. Eventuele wijzigingen m.b.t. conservering vinden tevens plaats in samenspraak met de deponhouder.

LITERATUUR EN BIJLAGEN

Literatuur

Botman, A.E., 2013: *Raadhuisstraat 1, 3 en 5 te Naarden. Een Bureauonderzoek*, ADC-Rapport 3426, Amersfoort.

Carmiggelt, A. en P.W.J.M. Schulten, 2002: *Leidraad 1 Veldhandleiding Archeologie*, College voor de Archeologische Kwaliteit, Zoetermeer.

Centraal College van Deskundigen (CCvD), 2010: *Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) versie 3.2*.

Centraal College van Deskundigen (CCvD), 2006: *Leidraad KNA Eerste Hulp bij Kwetsbaar vondstmateriaal*.

NOaA: <http://www.noaa.nl/>

Bijlagen

Afb. 1. Locatie in Nederland.

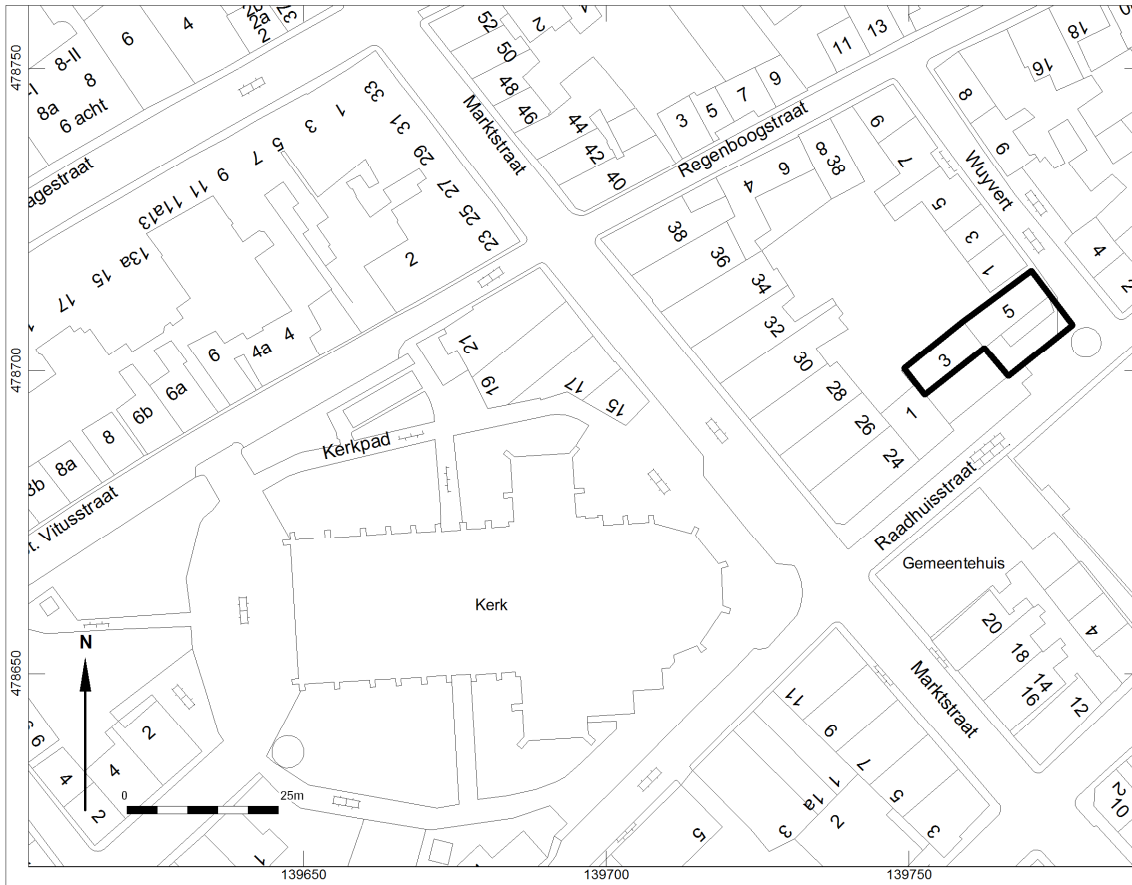
Afb. 2. Detailkaart plangebied, onder op luchtfoto.

Afb. 3. Het plangebied op de Bonnekaart uit 1928.

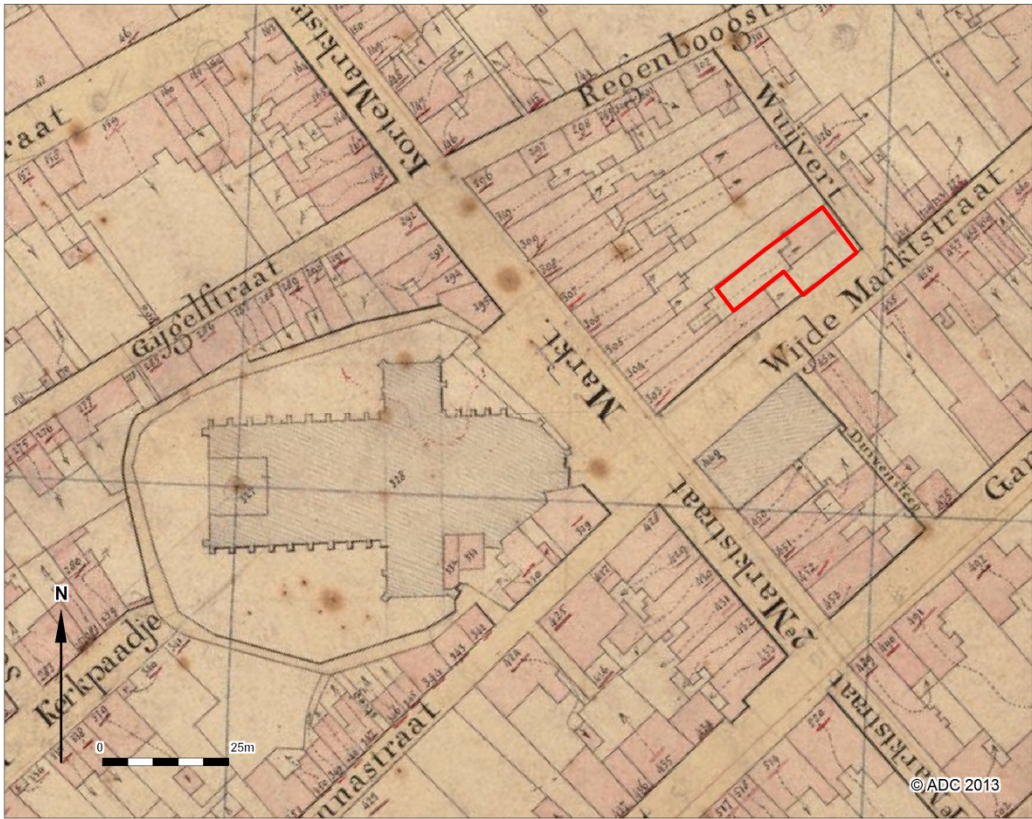
Afb. 4. Sleuvenplan.

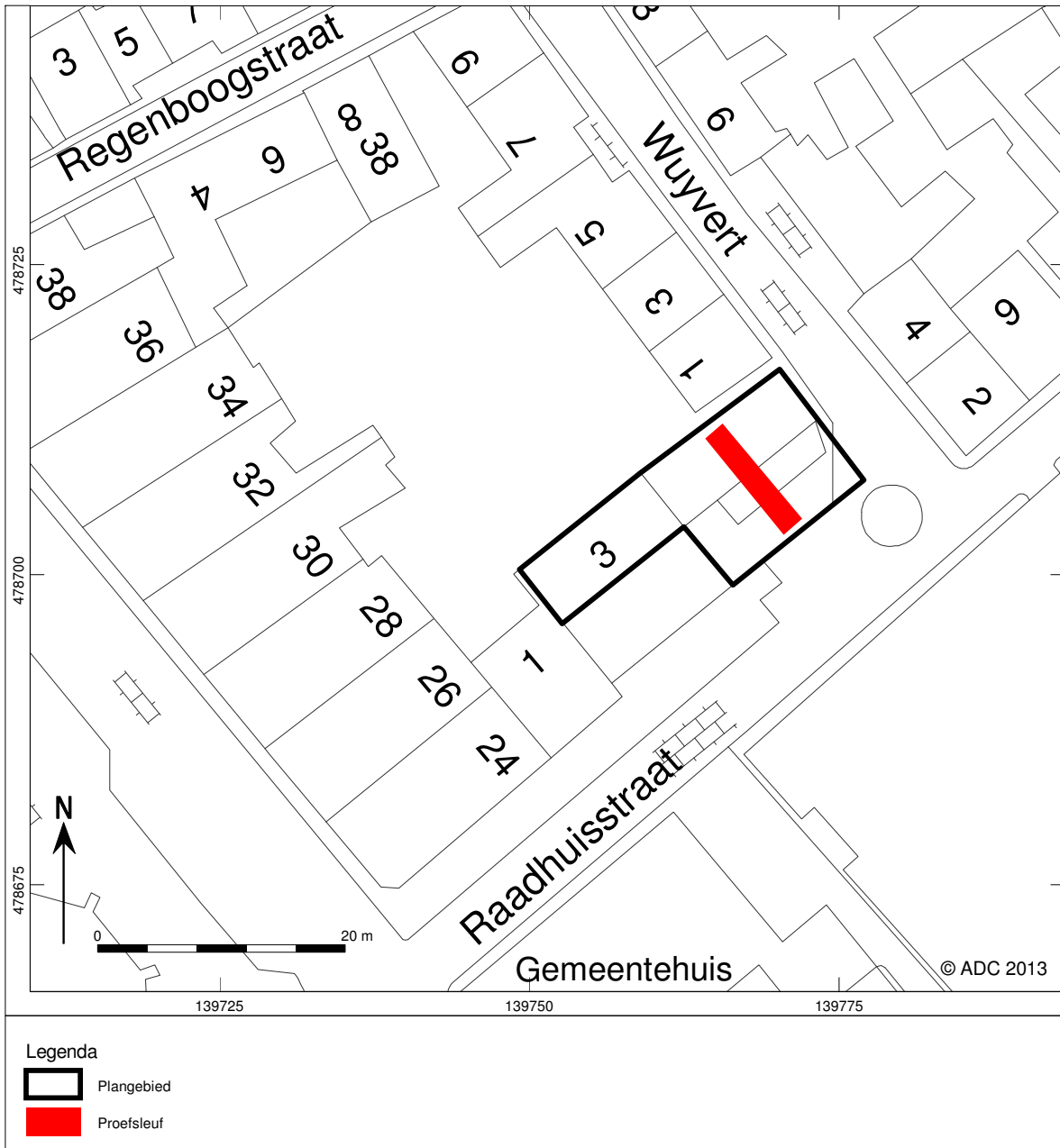
Afb. 1. Locatie in Nederland.

Afb. 2. Detailkaart plangebied, onder op luchtfoto.

Afb. 3. Het plangebied op de kadastrale minuutplan.

Afb. 4. Sleuvenplan.